

<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2022.2.5>
УДК [070.1:316.653-028.43]:94-051(73)Т.Снайдер

Марта Стельмах

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Генерала Чупринки 49, м. Львів, 79044, Україна
 <https://orcid.org/0000-0002-4224-237X>
marta.stelmakh2911@gmail.com

ІСТОРИК ЯК ПУБЛІЧНИЙ ІНТЕЛЕКТУАЛ: МЕДІЙНИЙ ДИСКУРС НАВКОЛО ПРАЦЬ ТІМОТІ СНАЙДЕРА НА УКРАЇНСЬКУ ТЕМАТИКУ

У статті авторка аналізує медійний дискурс навколо праць Тімоті Снайдера, одного з провідних фахівців з історії Східної Європи. Актуальність теми полягає в тому, що матеріали та інтерв'ю Т. Снайдера на тему російсько-українських відносин часто використовують та аналізують і українські, і закордонні ЗМІ. Сьогодні російсько-українська війна набула масштабного характеру, тож варто простежити зміни в поглядах критиків науковця.

Предметом дослідження є критика поглядів Тімоті Снайдера, присвячених українській темі. Мета — окреслити дискурс навколо праць автора й визначити основні тенденції його критики. У процесі наукового дослідження використано такі методи: порівняльний, історичний, системний аналіз, контент-аналіз та інші. Новизна — порівняльний аналіз критики праць Тімоті Снайдера до та після російського вторгнення.

У результаті дослідження ми розглянули критику монографії Т. Снайдера «Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіним», його текстів про минуле українського суспільства та історичний контекст російсько-українських відносин, а також критику поглядів щодо світової політики і його прогнозів з приводу занепаду демократії. Тімоті Снайдера називають водночас і найкращим інтерпретатором ХХ століття, і алармістом, який невиправдано наголошує на зникненні свободи та ігноруванні історії. У статті виокремлено основні тенденції в критиці науковця: занадто забарвлена мова, сумнівна методологія та одержимість статистикою в монографії. Критики праць, присвячених російсько-українській війні, звинувачували автора в пересмикуванні фактів. Порівняння В. Путіна з А. Гітлером і Й. Сталіним вважали невиправданим, а характеристики путінського режиму як фашистського — недоречними. Водночас чимала кількість публічних інтелектуалів відзначають його внесок у розкриття вагомих проблем історії Східної Європи — менш досліджуваного порівняно з іншими регіонами. Сьогодні дослідник продовжує привертати увагу світу до минулого України та його зв'язку з рештою європейських народів, аналізує перипетії сучасності й стоїть на сторожі свободи і демократії. З огляду на це є необхідність подальшого вивчення як публіцистики Т. Снайдера, так і критики його поглядів.

Ключові слова: Тімоті Снайдер; Енн Еплбаум; пропаганда; російсько-українська війна.

Тімоті Снайдер — американський історик, фахівець з питань історії Східної Європи, зокрема України, професор Ельського університету, науковий співробітник Інституту гуманітарних досліджень у Відні. Його називають тлумачем ХХ століття й водночас критикують за надмірне порівняння сучасних викликів із проблемами минулого, звинувачують у перебільшенні небезпек, які загрожують майбутньому демократії. У своїх працях Т. Снайдер досліджує і минувшину української держави, і її новітню історію, розглядає не лише радянське минуле українців та російсько-українські відносини, але й політичні тенденції в країні, її культуру, а також спільність із європейськими державами. У своїх публіцистичних виступах американський історик став на захист української історії та її майбутнього від початку Євромайдану й продовжує протистояти російській пропаганді з її маніпуляціями в час повномасштабної війни Російської Федерації проти України. Його дописи й повідомлення

оприлюднюють і закордонні, і українські засоби масової інформації, Т. Снайдера вважають одним із найвідоміших істориків у царині російсько-українських відносин, тому сьогодні, у час повномасштабної війни, варто ретельно досліджувати і публіцистику науковця, і критичний дискурс навколо його матеріалів на українську тематику.

Очевидно, що постать Тімоті Снайдера та його праці стали предметом рефлексій багатьох науковців, серед яких Вульф Канштайнер («Історія за межами розповіді: мінливий лінгвістичний ландшафт “Кривавих земель” Тімоті Снайдера») (Kansteiner, 2021), Руї Бебіано («Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіним») (Bebiano, 2012), Мірослав Садовські («Тімоті Снайдер, “Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіним”») (Sadowski, 2012), Жан Сольчани («Багато галасу даремно? Критичний погляд на інтерпретацію Тімоті Снайдером нацистських і сталінських злочинів») (Solchany, 2017). Однак автори рецензій концентруються зазвичай на монографіях Т. Снайдера,

рідше — на його публіцистичних працях. Однак у медійному просторі образ цього науковця вже є достатньо сформованим, і для його належної оцінки варто звернути увагу на критику його поглядів, висловлених на шпальтах масмедіа. Таким чином, об'єктом дослідження є публікації в закордонних ЗМІ відгуків на публіцистичні виступи та наукові праці Тімоті Снайдера, а предметом — критика його поглядів з питань української історії. Метою дослідження є окреслити дискурс навколо праць науковця й визначити основні тенденції його критики. Із мети випливають такі завдання: провести порівняльний аналіз негативної і позитивної критики праць Т. Снайдера, а також простежити динаміку критики поглядів Тімоті Снайдера від початку повномасштабної війни в Україні. Для досягнення мети в дослідженні використано такі історичний і порівняльний методи, а також системний аналіз і контент-аналіз, яким охоплено медійний дискурс навколо однієї з найвідоміших книг Тімоті Снайдера «Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіном», публіцистичних праць автора на українську тематику (зокрема збірки його публіцистичних праць «Українська історія, російська політика, європейське майбутнє»), а також виступів, у яких публічний інтелектуал розмірковує над політичними проблемами сьогодення (як-от «Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка»). Таким чином, ми плануємо окреслити основні тенденції критики праць Тімоті Снайдера, у яких він досліджує минувшину України, її новітню історію, роль української держави в цих процесах, і його політичних прогнозів.

Понад десять років тому була опублікована монографія «Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіном» Тімоті Снайдера, у якій науковець розглянув масові політичні вбивства впродовж 1933–1945 років на території Польщі, України, країн Балтії та Білорусі, і вже майже десять років Т. Снайдер як аналізує й висвітлює в публіцистичних виступах реалії та причини російської агресії проти України. Його називають істориком № 1 і навіть вважають, що найбільшу популярність він отримав після того, як став спікером на конференції в Києві «Україна: мислити разом» (Lazare, 2014). Тімоті Снайдер є не лише істориком — він публічний інтелектуал, науковий рецензент: постійний автор *New York Review of Books*, *The New York Review of Books Blog*, його рецензії часто фігурують в *Times Literary Supplement* і включені до академічних серій *Slavic Review*, *Historically Speaking*, *American Historical Review*, *Journal of Modern History*, *Journal of Cold War Studies*, *The International History Review* (Writings by Timothy Snyder, б. д.). Однак і публіцистичні праці, і монографії Т. Снайдера часто піддаються критиці, якою, як видається, намагаються підважити його позицію як впливового публічного інтелектуала.

Для українського суспільства публіцистичні праці науковця є особливо важливими, адже він

розглядає минуле, акцентуючи на тому, як історичні події впливають на сьогодення. Ці аналогії трапляються і в наукових працях, і в статтях загальнополітичних часописів. У статті «Брехня Тімоті Снайдера» Даніель Лазар розглянув не тільки дискусійні, на думку критика, моменти в книжці «Криваві землі», але й позицію публіциста щодо реалій російсько-української війни. Головний аргумент такої підвищеної уваги критика — впливовість та авторитет Т. Снайдера.

Д. Лазар підкреслив, що особливими є стиль і тон, у якому написана праця: вона містить провокативні фрази, а її мова палка. На думку критика, неоднозначною є методологія науковця, недостатньо обґрунтовано вибір тих територій, які означено «кривавими землями». Нагадаємо, що сам історик охарактеризував їх так:

Криваві землі, місце загибелі всіх жертв, охоплюють простір від центральної Польщі до західної Росії: Україну, Білорусь, Прибалтику. Під час зміцнення націонал-соціалізму та сталінізму (1933–1938), спільної німецько-радянської окупації Польщі (1939–1941), а потім німецько-радянської війни (1941–1945) на цей регіон зійшло масове насилья у масштабах, раніше небачених в історії. Жертвами його стали головно євреї, білоруси, українці, поляки, росіяни і прибалти — корінне населення цих земель. (Снайдер, 2018, с. 9–10)

Також Д. Лазар назвав суперечливими часові рамки, які окреслив Т. Снайдер: наголосив на тому, що цей вибір є політичним, оскільки тоді при владі були і Гітлер, і Сталін, тож це дає можливість зіставити злочини одного кривавого тирана зі злочинами іншого й показати, як вони нібито спонукали один одного заходити все далі (Lazare, 2014).

Критик переконаний у тому, що Тімоті Снайдер виправдано називати спадкоємцем Ернста Нольте. Посилаючись на «суперечку істориків», що розгорнулася 1986 року в Німеччині, Д. Лазар нагадав про припущення історика Е. Нольте: більшовицькі звірства могли бути попередниками звірств расистських націонал-соціалістів. Знаючи, що Е. Нольте критикували за цю неоднозначну позицію, Снайдер, на думку критика, вирішив у «Кривавих землях» проводити паралель між режимами в Радянському Союзі та нацистській Німеччині, а не доводити, як саме один режим призводив до жахів іншого. Він наголосив:

«Криваві землі» структуровані так, щоб підводити до думки, що тут не просто є причинно-наслідковий зв'язок, але й що, як стверджували Нольте та Фест, саме Сталін дав перший поштовх. <...> У розділі, де йдеться про прихід нацистів до влади, Снайдер описує, як політично зумовлений голод в Україні дав Гітлеру зброю, якої той потребував для боротьби

з марксизмом у цілому — незалежно від позиції окремих марксистів щодо сталінізму. (Lazare, 2014)

І це при тому, що в післямові до книжки Т. Снайдер вказує, що є необхідність порівнювати ці два режими не так для того, щоб зрозуміти їх, як для того, щоб збагнути наші часи і самих себе (Снайдер, 2018, с. 364). За словами науковця, цю думку ще в 1951 році висловила Ханна Арендт, об'єднавши два режими в термін «тоталітаризм». Цікаво, що Д. Лазар у рецензії також розкритикував інтелектуалів, які позитивно відгукнулися про книжку Т. Снайдера, зокрема Енн Еплбаум і Леона Візельтіра. Зараз чимало читачів обирають для прочитання саме «Криваві землі», щоб збагнути генезу та контекст російсько-українських відносин. У відповідь на тривалу популярність цієї праці Д. Лазар в одній із соціальних мереж безапеляційно зазначив, що це найгірша книжка¹.

У рецензії Річарда Еванса доводиться схожа думка, зокрема автор статті «Хто пам'ятає поляків?» також указав на полум'яну мову Т. Снайдера й зауважив, що таким чином дослідник міг прагнути, щоб читач відчував біль, про який ідеться, але не оцінював тексту критично. Р. Еванс додав, що проаналізувати працю складно ще й через постійне проведення в ній абстрактних риторичних паралелей і контрастів, а також одержимість автора статистикою, неймовірно точні підрахунки кількості депортованих і мертвих (Evans, 2010). Однак Тімоті Снайдер пояснює необхідність говорити саме про кількість жертв, адже в цьому й трагедія, що загиблі стали числами: «Можливо, саме тут — між підрахунками мертвих і постійною реінтерпретацією цього підрахунку — лежить завдання історії. Лише історія масового вбивства може поєднати числа з пам'яттю» (Снайдер, 2018, с. 385). Іще критик стверджує, що Тімоті Снайдер не спромігся описати основні політики вбивства. На думку Р. Еванса, є більш вартісні книжки на цю ж тематику авторства Нормана Дейвіса, Річарда Овері, Роберта Геллатлі.

Девін Херман у статті «Чому “Криваві землі” й досі залишається однією із книг року» заперечив тези Р. Еванса й навів десять причин, які доводять, що ця праця є однією з найкращих історичних книжок за останні роки. Автор підкреслює: текст написано доступною мовою, він є рухливим (наприклад, він указує на те, що в праці немає наукового жаргону, усе написано чітко й зрозуміло). Також у відгуку зауважено, що Тімоті Снайдер зумів змінити вектор дослідження минулої, тому що загалом історія ХХ століття розглядається через минуле великих держав і переважно Центральної та Західної Європи, а історик зумів привернути увагу до історії східноєвропейських країн. «Акцент Снайдера на країнах,

розташованих між Німеччиною та Радянським Союзом, — Польщі, Прибалтійських Республіках, Білорусі, Україні — зміщує наш фокус. Він виправляє серйозний дисбаланс, продовжуючи процес, який почався з роботи Нормана Дейвіса у 1980-х і 90-х роках», — зазначив Д. Херман (Herman, 2010). Він також наголосив: Тімоті Снайдер у своїй праці чітко відокремив історію Білорусі й України від історії Росії, чим підкреслив, що Радянський Союз — це не один народ, як часто уявляють на Заході. Д. Херман зауважив, що Радянський Союз помилково схильні вважати як країну, однак це була імперія.

Загалом, праця «Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталінім» отримала чимало відгуків: і негативних, і позитивних. Зокрема, Енн Еплбаум у статті «Найгірше серед божевілья» назвала працю «смисловою та оригінальною історією» (Applebaum, 2010) й погодилася з автором, що зараз світові бракує знань, щоб осягнути події у Східній Європі у ХХ столітті. До того ж науковиця зауважила:

<...> якщо ми американці, то ми думаємо, що «війна» почалася з Перл-Харбор в 1941 році й закінчилася атомною бомбою в 1945 році. Якщо ми британці, то ми пам'ятаємо Бліц 1940 року <...> і визволення Бельзена. Якщо ми французи, то ми пам'ятаємо Віші та Рух Опору. Якщо ми голландці, то ми думаємо про Анну Франк. Навіть якщо ми німці, ми знаємо лише частину історії. (Applebaum, 2010)

До речі, Е. Еплбаум не вважає обґрунтування «кривавих земель» дивним чи недостатньо поясненим. Навпаки, підкреслює, що такий термін не є метафорою й додає: «Це той регіон, який пережив не одну, а дві, а іноді й три окупації часів війни. Це також регіон, який зазнав найбільших втрат і найбільших фізичних руйнувань. Більше того, це регіон, який пережив найгірше ідеологічне божевілья як Сталіна, так і Гітлера» (Applebaum, 2010).

Розгляд медійного дискурсу навколо книжки Тімоті Снайдера «Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталінім» без сумніву важливий, бо в ній автор проаналізував маловивчену історію Східної Європи ХХ століття, виокремив трагічні моменти українського суспільства й висловив певні погляди з приводу зв'язку минулого із сьогоденням України, особливо те, як геноцид українців у 1932–1933 роках вплинув на їхнє теперішнє світосприйняття та політику перебільшення, притаманну Україні в питанні кількості жертв Голодомору. Загалом із часу Революції Гідності та російського вторгнення на територію України Т. Снайдер зайняв чітку проукраїнську позицію. Із 2013 року професор історії у своїх публіцистичних виступах висвітлює правдиві причини конфліктної ситуації, тяглість російської агресії проти України, а також вказує на пропаганду Російської

¹ <https://twitter.com/dhlazare/status/1525668426810855424>

Федерації, яка проникла у світові мас-медіа. З початку повномасштабного вторгнення Росії він виразно наголошує на історичному контексті російської агресії, на імперських амбіціях, які загрожують не тільки Україні, але й іншим європейським країнам. І це породжує нову хвилю критики — часто неаргументованої, пов'язаної з його працями, присвяченими російсько-українській війні.

Д. Лазар у тій же статті «Брехня Тімоті Снайдера» називає висловлювання інтелектуала щодо російсько-українського збройного конфлікту агресивними. Він розкритикував історика за те, що у 2014 році той звинуватив російську владу у введенні військ у Донецьк і Луганськ у той час, коли цього, за дивним твердженням критика, не зміг довести жоден журналіст. До того ж критик у негативному тоні згадує, що Тімоті Снайдер звинуватив російського президента в загостренні ситуації не лише в Україні, а й в усій Європі.

Лиходій тепер лише один, а не два, але в усьому іншому тут простежується та сама логіка, що і в «Кривавих землях». Путін — корінь усього зла, а бійці Євромайдану — прості люди, які борються за свободу та демократію. Ріст партії «Свобода» — не провина українців, а нав'язана ззовні проблема. Розмах Путіна не менш глобальний, ніж у Сталіна, і якщо Європа нічого не зробить, щоб зупинити його, він запровадить рабовласницький лад по всій Європі. (Lazare, 2014)

Так гіперболізовано і насмішковано Д. Лазар виокремлює позицію Тімоті Снайдера щодо ситуації в Україні. Він критикує не тільки знаного професора історії, але й закордонні ЗМІ, які у 2014 році писали про поміркованість і незначне місце політичної партії «Свобода» в Україні. Більше того, він вважає, що під час Євромайдану саме мітингувальники вдавалися до насилля, а також підкреслює, що з наростанням цього насилля збільшувалася кількість портретів Степана Бандери та частіше лунало неоднозначне, на думку автора, гасло «Слава Україні! Героям Слава!» Д. Лазар також розкритикував Енн Еплбаум, яка в одному з американських видань зазначила, що українцям потрібно більше причин, щоб використовувати це гасло, а націоналізм не є чимось поганим. Окрім цього, Д. Лазар критикує українське політичне суспільство не лише через партію «Свобода», а й через «Правий сектор» і полк «Азов», який називає неонацистським та підкреслює, що Україна гине в громадянській війні. Очевидно, що сучасність вказує на справжнє місце цих політичних партій в українському суспільстві, а численні докази доводять присутність російських регулярних військ на території України до 24 лютого 2022 року.

Сьогодні ж, у час повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію Украї-

ни, Д. Лазар не змінює своєї риторики і продовжує в соціальних мережах вказувати на «докази» агресивного націоналізму в українському суспільстві, який прагне знищити російський народ. Показово, що стаття Д. Лазаря «Брехня Тімоті Снайдера» була опублікована в журналі «Jacobin». Баскар Сункара, засновник цього радикально лівого видання, в одному з інтерв'ю зазначив, що «Jacobin» мав бути способом репрезентувати політику в такий спосіб, щоб це не було ані ленінським шляхом, ані широкою ліберально-лівою думкою. Зауважимо, що 2016 року в цьому ж виданні вийшла стаття Даніеля Бесснера «Веймарська аналогія», у якій автор розглядав небезпеки порівняння американського суспільства за правління Дональда Трампа із суспільством нацистської Німеччини. Автор матеріалу окреслив це як підігрівання антидемократичних фантазій еліти й зазначив, що часто до таких порівнянь вдається Тімоті Снайдер, який проводить паралелі між політикою Д. Трампа та А. Гітлера. У статті наголошено, що замість історичних аналогій, які можуть бути корисними, усе ж варто шукати шляхи вирішення проблем, із якими стикається сучасність.

Тімоті Снайдер у своїх статтях нерідко порівнює політику сучасної Російської Федерації із політикою Радянського Союзу чи гітлерівської Німеччини. Зокрема, у збірці статей «Українська історія, російська політика, європейське майбутнє» науковець аналізує прагнення російської пропаганди довести належність українців до Росії, спорідненість обох народів, бажання російського президента під проводом захисту російськомовного населення ввести війська на територію суверенної держави, порівнює анексію Криму з аншлюсом Австрії. Публіцист наголошує на небезпеці нерозуміння того, як сьогоднішня ситуація схожа на 1930-ті роки, а також на ризиках ігнорування історичних уроків. Очевидно, що Тімоті Снайдер не єдиний публічний інтелектуал, який акцентує історичний контекст агресії Росії проти України. Про це читаємо у статтях Енн Еплбаум чи Ендрю Вілсона.

Французька історикня Марлен Ларуель підкреслює світову тенденцію до визначення російської політики як фашистської. Вона зазначає, що так висловлюються не лише політики, але й науковці, той же Тімоті Снайдер. У статті «Чи можна насправді вважати Росію “фашистською”? Коментарі на публікації Тімоті Снайдера» авторка намагалася спростувати чотири твердження, у яких він означає в Російській Федерації «фашистський режим».

По-перше, М. Ларуель вважає, що історик проводить неправдиві історичні аналогії. До прикладу, вона стверджує, що Тімоті Снайдер без ґрунтовного аналізу порівнює захоплення Кримського півострова Російською Федерацією з діями нацистської Німеччини на початку Другої світової війни (аншлюсом Австрії та анексією Судетів).

На думку дослідниці, порівняння В. Путіна одночасно і з А. Гітлером, і з Й. Сталіном не підкріплюється систематичним аналізом та не може свідчити про належність сучасної російської політики до тоталітарних режимів. По-друге, М. Ларуель критикує міркування Снайдера про реабілітацію в Росії пакту Молотова — Ріббентропа, що може служити доказом для відродження фашизму в державі. Вона наполягає на тому, що немає підстав стверджувати, ніби російська влада змінила свою позицію щодо пакту:

Твердження Снайдера про те, що російська офіційна позиція різко змінилася, є сумнівним. Російський нарратив давно прирівнює Мюнхенську угоду до пакту Молотова — Ріббентропа. З точки зору Кремля згаданий пакт є російським еквівалентом укладеної Заходом Мюнхенської угоди і не може розглядатися як дія, яка сама по собі прискорила втягування Європи у війну. <...> Усупереч твердженням Снайдера, у мисленні Путіна немає будь-якого реального протиріччя, яке могло б підкріпити тезу про дрейф російського лідера в напрямку до фашизму. (Laruelle, 2018)

Наступні два твердження Снайдера, які намагається спростувати дослідниця, — дружба Російської Федерації з європейськими ультраправими силами та постать Івана Ільїна як офіційного ідеолога Росії. У підсумку М. Ларуель наголошує, що сучасна Росія не живе в тому ідеологічному вимірі, про який говорить Т. Снайдер: «Кремль живе не в тому ідеологічному світі, джерелом натхнення для якого послужила б нацистська Німеччина, а в тому, для якого десятиліття ялтинського світопорядку, роки правління Горбачова і Єльцина, а також розпад Радянського Союзу як і раніше є головними історичними координатами і травмами» (Laruelle, 2018). Крім цього, вона стверджує, що саме Тімоті Снайдер відтворює атмосферу Європи довоєнних часів і бачить світ таким, у якому майже кожна суттєва сучасна проблема є повторенням якогось моменту з минулого. Стаття М. Ларуель «Чи можна насправді вважати Росію “фашистською”? Коментарі на публікації Тімоті Снайдера» опублікована на сайті PONARS EURASIA, створеному Програмою нових підходів до досліджень і безпеки в Євразії. М. Ларуель є співдиректором Програми та професором з міжнародних питань.

У 2021 році М. Ларуель видала книжку «Чи є Росія фашистською? Розкриття пропаганди Сходу і Заходу», у якій доводить, що немає достатніх аргументів для того, щоб назвати Російську Федерацію фашистською, і визначає сучасну ситуацію в цій державі як «нелібералізм». Також в одному зі своїх інтерв'ю дослідниця пояснила, що історичні аналогії справді допомагають людям збагнути те, що відбувається, однак із наукового погляду це можна назвати формою наукової лінії.

Таким чином, М. Ларуель підкреслила, що «позначення когось чи чогось фашистським, коли йдеться про будь-який вираз нелібералізму та популізму, є формою інтелектуальної капітуляції. Це позбавляє розуміння, чому ліберальні демократії справді слабшають зсередини або кидають виклик ззовні; так би мовити, це унеможливорює обговорення структурних причин, які роблять ліберальну демократію слабшою» (Petó, 2022). На думку дослідниці, тавруючи політику Російської Федерації як фашистський режим, ми не зможемо до кінця збагнути його суть і силу. Однак після початку повномасштабної війни Росії проти України Марлен Ларуель разом з Іваном Греком проаналізували промови російського президента (21 та 24 лютого 2022 року) й зазначили, що зараз слід говорити про жорсткішу ідеологію Кремля.

Нагадаємо: у травні 2022 року Тімоті Снайдер опублікував статтю «Ми повинні це сказати. Росія є фашистською», де вкотре наголосив, що в цій державі простежуються одразу декілька критеріїв, які використовують для означення фашизму, а також запевнив, що це явище не варто зводити лише до образу Гітлера та Голокосту. Це обговорення вкрай важливе сьогодні, адже чимало публічних інтелектуалів означають вчинки Росії як фашизм. Підкреслимо, що зараз усе частіше дії військ Російської Федерації, учинені на території України під час повномасштабного вторгнення, визнають геноцидом українців. Тому сьогодні визнання та аргументація щодо політичної ситуації в Росії як нелібералізму видаються вкрай непереконаливими.

Нерідко Тімоті Снайдера звинувачують в алармізмі. Найчастіше це пов'язане з прогнозами американського історика щодо загарбницьких амбіцій російського президента і політики Дональда Трампа. У 2018 році дослідник видав книжку «Шлях до несвободи. Росія, Європа, Америка», у якій описав дві політичні концепції: політику неминучості й політику вічності, а також обґрунтував важливість для суспільства переходу до політики відповідальності, описав, що потрібно для цього робити. У праці автор розглянув образ Івана Ільїна як ідеолога Владіміра Путіна (із чим не погоджується М. Ларуель). Він зазначив, що російський президент вибрав своїм дороговказом фашистського філософа Івана Ільїна (Снайдер, 2020, с. 24), коли у 2010-х покликався на авторитет Ільїна, щоб пояснити, чому Росії слід підірвати Європейський Союз і вторгнутися в Україну (Снайдер, 2020, с. 26). До того ж вторгнення Російської Федерації в Україну 2014 року публіцист назвав перевіркою на реальність для Європейського Союзу та США. Також Тімоті Снайдер укотре наголосив, що європейська і американська спільноти занадто довго роздумували над тим, чи було вторгнення, чи не Україна спровокувала його, та й узагалі чи це країна; у підсумку їм виявилось зручніше повірити в російську пропаганду. У цей час світова спільнота

не відчула справжньої загрози та впливу російської пропаганди, тому пізніше світові було важко повірити, як вона позначилася на президентських виборах в Америці у 2016 році.

Крім цього, у праці підкреслено, наскільки важливим є знати історію й бачити себе в ній, адже інакше ми крокуємо до несвободи:

Якщо ми побачимо історію такою, якою вона є, то побачимо і своє місце в цій історії. Ми побачимо, що можемо змінитися. Побачимо, як нам стати кращими. Ми зупинимо бездумну подорож від неминучості до вічності й зійдемо зі шляху до несвободи. Розпочнеться політика відповідальності. Взяти участь у створенні такої політики — це вдруге побачити світ. Студіюючи чесноти, які унааявнює для нас історія, ми співтворимо оновлення, якого ніхто не може передбачити (Снайдер, 2020, с. 297).

Рецензенти, як-от Маргарет МакМілан, Тім Адамс, позитивно відгукнулися про книжку автора, підкресливши, що вона змушує задуматися про те, куди справді прямує сучасне суспільство. Євгеній Морі у своїй рецензії до книжки називає Тімоті Снайдера тлумачем, адже саме він чи не найбільше намагається пояснити європейській та американській аудиторії події в Україні й узагалі познайомити світ із українською державою. Рецензент також визначає одну з наскрізних ідей у працях автора: «Завдання людства (читає суспільства) — не дозволити знецінити базові права і свободи, які є вінцем сучасної цивілізації» (Морі, 2020).

Однак є дослідники, які вважають, що в праці перебільшено сучасні проблеми, а думки щодо прийдешнього — занадто песимістичні. Про небезпечність висновків і прогнозів Тімоті Снайдера стосовно майбутнього світового порядку розмірковує Джейкоб Мікановські у статті «Похмурі пророцтва Тімоті Снайдера». Автор називає дослідника провідним і найцікавішим інтерпретатором Європи ХХ століття, утім нагадує про часті звинувачення в недостовірності, ба навіть викривленнях, а також пропольських упередженнях. Критик акцентує на небезпеці Снайдерових передбачень: «Прогнозування, як правило, виступає в якості спотворюючої лінзи, проектуючи проблеми сучасності на конфлікти минулого, які велися по дуже різних лініях. Пророцтво також схильне до того, щоб бути поверховим» (Mikowski, 2019).

Загалом Дж. Мікановські оглядає чимало праць Тімоті Снайдера й критику на них. Розглядаючи працю «Шлях до несвободи. Росія, Європа, Америка», він згадує чимало інтелектуалів, які вважають застереження історика щодо занепаду демократії, загрозованої політики В. Путіна та Д. Трампа гіперболізованими й називають їх темними передчуттями. Дж. Мікановські повторює

висловлювання Девіда А. Белла, який характеризує позицію американського історика як вовка, що часто плаче: це може бути небезпечно, адже так можна відштовхнути людей, але не переконати їх у чомусь. Дж. Мікановські, погоджуючись із цим, підкреслює недоліки в баченні й аналізі сьогодення лише крізь історичну призму, бо ж так лишаються недооціненими інші небезпеки, що не є аналогічними до наявних у минулому.

Висновки. Тімоті Снайдер не лише історик, але й публічний інтелектуал, який досягнув неабиякої популярності. Ім'я дослідника згадують у контекстах висвітлення минулого і окреслення викликів сьогодення крізь історичну призму. Таким чином, Т. Снайдера називають водночас найкращим інтерпретатором ХХ століття і алармістом, який невинувато, на думку критиків, наголошує на зникненні свободи, ігноруванні історії, занепаді демократії. Критика творчості Тімоті Снайдера поширюється на всі праці автора — від монографій до публіцистики — і стосується і стилю його писання, і його проукраїнських позицій в російсько-українській війні.

Чи не найвідоміша праця автора, «Криваві землі», отримала негативні і позитивні відгуки: одні вважають тон автора занадто полум'яним, звинувачують у недостатній аргументації та розкритті основної теми дослідження; інші ж, навпаки, підкреслюють зрозумілість викладу тексту, а також важливість книжки, оскільки дослідник зумів змінити вектор вивчення подій ХХ століття з аналізу минулого держав Західної Європи на вивчення історії східноєвропейських країн. До того ж у роботі автор чітко розрізняє народи, зокрема Білорусі та України, а не визначає їх як один радянський народ.

У тематиці російсько-української війни знаного професора історії звинувачують у тому, що визначення політики Російської Федерації як фашистської є або гіперболізованим, або й недоречним, а також у хибному трактуванні ідеології російської влади та її історичного підґрунтя. Чимала кількість публіцистичних статей Т. Снайдера присвячені політиці Дональда Трампа: причинам обрання його президентом США та причетності до цього Російської Федерації. Тімоті Снайдер наголошує, що небезпечність російської пропаганди недооцінили у випадку з Україною, тому вона проникає в західне суспільство і Сполучені Штати Америки. Дослідник вважає, що сучасне суспільство ризикує втратити демократичні підвалини, а також пояснює політичні події крізь історичну призму. Однак критики називали прогнози історика занадто песимістичними, а от розгляд проблем лише під одним, історичним, кутом — обмеженим. Та життя показує, що уважний науковий аналіз здебільшого дає правильні прогнози, які, наразі на жаль, справджуються.

Це ще більше вказує на те, що публіцистичні тексти Тімоті Снайдера потрібно досліджувати, адже в них він продовжує вивчати наше минуле

та його зв'язок із рештою європейських народів, аналізує перипетії сучасності й стоїть на сторожі свободи і демократії. Водночас медійний дискурс навколо праць, поглядів і постаті Тімоті Снайдера дає можливість більш виразно побачити сучасну конфігурацію політичних і наукових сил у мас-медіа.

Покликання

- Морі, Є. (2020, 11 грудня). Як американці зрозуміли себе, читаючи про Україну. Рецензія і уривки з книги «Шлях до несвободи». *Суспільне. Культура*. <https://suspilne.media/87453-ak-amerikanci-zrozumili-sebe-citauci-pro-ukrainu-recenzia-i-urivki-z-knigi-slah-do-nesvobodi/>
- Снайдер, Т. (2018). *Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіном*. Лаурус.
- Снайдер, Т. (2020). *Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка*. Човен.
- Applebaum, A. (2010, November 11). The Worst of the Madness. *The New York Review of Books*. <https://www.nybooks.com/articles/2010/11/11/worst-madness/>
- Bebiano, R. (2012). Terra Sangrenta: entre Hitler e Estaline. *LER*, 109, 78.
- Evans, R. J. (2010, November 4). Who remembers the Poles? *London Review of Books*. <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v32/n21/richard-j.-evans/who-remembers-the-poles>
- Herman, D. (2010, December 3). Why Bloodlands is still one of the books of the year. *The New Statesman*. <https://www.newstatesman.com/culture/2010/12/soviet-snyder-history-europe>
- Kansteiner, W. (2021). History beyond Narration: The Shifting Linguistic Terrain of Timothy Snyder's Bloodlands. *Analysing Historical Narratives: Case Studies from Historiography and other Historical Genres*, 51-82.
- Laruelle, M. (2018, September 5). Is Russia Really "Fascist"? A Comment on Timothy Snyder. *PONARS Eurasia*. <https://www.ponarseurasia.org/is-russia-really-fascist-a-comment-on-timothy-snyder/>
- Lazare, D. (2014, September 9). Timothy Snyder's Lies. *Jacobin*. <https://www.jacobinmag.com/2014/09/timothy-snyders-lies/>
- Mikanowski, J. (2019, April 12). The Bleak Prophecy of Timothy Snyder. *The Chronicle of Higher Education*. <https://www.chronicle.com/article/the-bleak-prophecy-of-timothy-snyder/>
- Pető, A. (2022, February 21). Marlene Laruelle: Russian society is very different from its regime. *Review of democracy*. <https://revdem.ceu.edu/2022/02/21/marlene-laruelle-russian-society-is-very-different-from-its-regime/>
- Sadowski, M. (2012). Timothy Snyder, Skrwawione ziemie. Europa między Hitlerem a Stalinem. *Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem*, 34 (3), 121-128.
- Solchany, J. (2017). Much ado about nothing? A critical look at Timothy Snyder's interpretation of Nazi and Stalinist crimes.

- Revue d'histoire moderne & contemporaine*, 64-4 (4), 134-171. <https://doi.org/10.3917/rhmc.644.0134>
- Writings by Timothy Snyder. (n.d.). *Timothy Snyder*. <https://www.timothysnyder.org/academic-work>

References (translated and transliterated)

- Applebaum, A. (2010, November 11). The Worst of the Madness. *The New York Review of Books*. <https://www.nybooks.com/articles/2010/11/11/worst-madness/>
- Bebiano, R. (2012). Terra Sangrenta: entre Hitler e Estaline. *LER*, 109, 78.
- Evans, R. J. (2010, November 4). Who remembers the Poles? *London Review of Books*. <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v32/n21/richard-j.-evans/who-remembers-the-poles>
- Herman, D. (2010, December 3). Why Bloodlands is still one of the books of the year. *The New Statesman*. <https://www.newstatesman.com/culture/2010/12/soviet-snyder-history-europe>
- Kansteiner, W. (2021). History beyond Narration: The Shifting Linguistic Terrain of Timothy Snyder's Bloodlands. *Analysing Historical Narratives: Case Studies from Historiography and other Historical Genres*, 51-82.
- Laruelle, M. (2018, September 5). Is Russia Really "Fascist"? A Comment on Timothy Snyder. *PONARS Eurasia*. <https://www.ponarseurasia.org/is-russia-really-fascist-a-comment-on-timothy-snyder/>
- Lazare, D. (2014, September 9). Timothy Snyder's Lies. *Jacobin*. <https://www.jacobinmag.com/2014/09/timothy-snyders-lies/>
- Mikanowski, J. (2019, April 12). The Bleak Prophecy of Timothy Snyder. *The Chronicle of Higher Education*. <https://www.chronicle.com/article/the-bleak-prophecy-of-timothy-snyder/>
- Mori, Ye. (2020, December 11). Yak amerykantsi zrozumily sebe, chytaiuchy pro Ukrainu. Retseziia i uryvky z knyhy "Shliakh do nesvobody" [How Americans understood themselves while reading about Ukraine. Review and excerpts from the book "The Road to Unfreedom"]. *Suspilne. Kultura*. <https://suspilne.media/87453-ak-amerikanci-zrozumili-sebe-citauci-pro-ukrainu-recenzia-i-urivki-z-knigi-slah-do-nesvobodi/>
- Pető, A. (2022, February 21). Marlene Laruelle: Russian society is very different from its regime. *Review of democracy*. <https://revdem.ceu.edu/2022/02/21/marlene-laruelle-russian-society-is-very-different-from-its-regime/>
- Sadowski, M. (2012). Timothy Snyder, Skrwawione ziemie. Europa między Hitlerem a Stalinem. *Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem*, 34 (3), 121-128.
- Snyder, T. (2018). *Kryvavi zemli: Yevropa mizh Hitlerom i Stalinyim* [Bloodlands: Europe between Hitler and Stalin]. Laurus.
- Snyder, T. (2020). *Shliakh do nesvobody: Rosiia, Yevropa, Ameryka* [The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America]. Choven.
- Solchany, J. (2017). Much ado about nothing? A critical look at Timothy Snyder's interpretation of Nazi and Stalinist crimes. *Revue d'histoire moderne & contemporaine*, 64-4 (4), 134-171. <https://doi.org/10.3917/rhmc.644.0134>
- Writings by Timothy Snyder. (n.d.). *Timothy Snyder*. <https://www.timothysnyder.org/academic-work>

Marta Stelmakh

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

HISTORIAN AS A PUBLIC INTELLECTUAL: MEDIA DISCOURSE ABOUT TIMOTHY SNYDER'S WORKS ON UKRAINIAN TOPICS

In the article, the author analyses the media discourse around the works of Timothy Snyder, one of the leading experts on the history of Eastern Europe. The relevance of the topic is that T. Snyder's materials and interviews on Russian-Ukrainian relations are often used and analyzed by both Ukrainian and foreign media. The current Russian-Ukrainian war has escalated, and the changes in the views of the scholars' critics are worth mentioning.

The subject of the study is a criticism of Timothy Snyder's views on Ukrainian issues. The aim is to outline the discourse around the author's works and identify his criticism's main

tendencies. The following methods were used in the process of scientific research: comparative, historical, systems analysis, content analysis, and others. The novelty was a comparative analysis of criticism of the works of Timothy Snyder before and after the Russian invasion.

As a result of the study, the criticism of Timothy Snyder's monograph "Bloodlands: Europe between Hitler and Stalin", his texts on the past of Ukrainian society and the historical context of Russian-Ukrainian relations, as well as criticism of world politics and his predictions of declining democracy were reviewed. Timothy Snyder is mentioned as both the best interpreter of the twentieth century and an alarmist who unjustifiably emphasizes the disappearance of freedom and ignoring of history.

The main tendencies in the criticism of the researcher were singled out: overly emotionally colored speech, dubious methodology, and obsession with statistics in the monograph. Critics of the works on the Russian-Ukrainian war had accused the author of distorting facts. The comparison of Vladimir Putin to both Adolf Hitler and Joseph Stalin was believed to be unjustified, and allegations of Putin's regime as fascist were considered inappropriate. At the same time, a large number of public intellectuals note his contribution to the discovery of significant problems in the history of Eastern Europe — less studied compared to other regions. Today, the scholar continues to draw the world's attention to Ukraine's past, and its ties with Europe and stands guard over freedom and democracy. Given this, there is a need for further study of both Snyder's works and criticism of his views.

Keywords: Timothy Snyder; Anne Applebaum; propaganda; Russian-Ukrainian war.

Стаття надійшла до редколегії 13.05.2022